

Odehnalová, Lenka

Úvod

In: Odehnalová, Lenka. *Dostojevského Deník spisovatele v kontextech a konfrontacích*. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2023, pp. 9-11

ISBN 978-80-280-0213-8 (brožováno); ISBN 978-80-280-0214-5 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78127>

Access Date: 13. 12. 2024

Version: 20230606

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

1 ÚVOD

V kontextu ruské literatury 19. století zaujímá osobnost Fjodora Michajloviče Dostojevského (1821–1881) výjimečné místo. Díky rozmanitosti a filozofickému podtextu byla jeho tvorba interpretována z mnoha aspektů: religiózního, etického, estetického, sociálního, antropologického a antropocentrického, žánrového a dalších. Sám spisovatel byl označován různými atributy: krutým talentem¹ se stal pro dobového kritika N. K. Michajlovského, zastáncem ponížených a uražených² byl pro dalšího z literárních kritiků N. A. Dobroljubova, prorokem ruské revoluce³ pro básníka a jednoho z teoretiků ruského symbolismu D. S. Merežkovského, nejrealističtějším z realistických spisovatelů nebo autobiografickým spisovatelem⁴ například pro literárního vědce B. Bursova.

Ke spisovateli, jehož osud zasáhla náhlá smrt matky, nevyjasněná smrt otce, nucené práce, vážná nemoc a dluhy, lidé vzdálení, ale i blízcí častokrát vůči němu projevovali ambivalenci. Byl milován i nenáviděn, uznáván i zatracován. Jeho těžký život a tvorba v neklidu se nedala srovnávat se životem například L. N. Tolstého nebo I. S. Turgeněva, již byli šlechtického původu a za svá díla dostávali mnohdy dvojnásobnou nebo až trojnásobnou odměnu, než jakou za své dílo mohl získat

1 Jeden z představitelů tzv. narodnické kritiky (rus. народническая критика) N. K. Michajlovskij pojmenoval svoji kritickou stať o Dostojevském *Krutý talent* (rus. orig. *Жестокый талант*), protože v jeho tvorbě byla zobrazována a podle Michajlovského i zdůrazňována lidská utrpení.

2 N. A. Dobroljubov nazval Dostojevského zastáncem ponížených a uražených, označení pochází z Dobroljubovovy kritické stať *Zakřiknutí lidé* (rus. orig. *Забитые люди*).

3 Pro D. S. Merežkovského byl Dostojevskij prorokem ruské revoluce, o čemž pojednává jeho kritická stať se stejnojmenným názvem (rus. orig. *Пророк русской революции*).

4 BURSOV, B.: *Dostojevskij a jeho svět*. Praha: Odeon, 1978, s. 235.

Dostojevskij.⁵ Na druhou stranu, bez uvedených zkušeností a prožitků – nemoci, ztrát, životních proher a pádů, by Dostojevskij zřejmě nebyl Dostojevským, kterého známe na základě jeho dodnes aktuální tvorby.

V Dostojevského tvorbě nás oslovuje koncepce člověka, jejíž podstatou je vnímání člověka jako tajemství: „*Человек есть тайна. Ее надо разгадать, и ежели будешь ее разгадывать всю жизнь, то не говори, что потерял время; я занимался этой тайной, ибо хочу быть человеком.*“⁶ Spisovatele zajímalo, odkud člověk pochází a kam směřuje, jeho vzestupy i pády, počátky i konce. Dostojevského hledačství, schopnost najít i v tom nejhorším člověku dobrou, lidskou stránku; a naděje zaznívající v závěru literárních děl čtenáře stále fascinuje, proto tvorba Dostojevského byla, je a bude trvale podnětná, nadčasová.

Při zmínění Dostojevského jména se čtenáři mnohdy vybaví nejslavnější spisovatelovy romány, jimiž jsou nepochybně *Zločin a trest*, *Idiot* či *Bratři Karamazovovi*. Jen málokdo si však představí žánrově jiné dílo než román, a to například povídky *Román v devíti dopisech*, *Mužik Marej*, *Krokodýl*, *Bobek* a další; nebo dílo vícežánrové, jakým je *Deník spisovatele*. Svým charakterem *Deník* za Dostojevského romány v ničem nezaostává, právě naopak; je možné jistě tvrdit, že je z hlediska žánru přesahuje. Bohužel, ve srovnání s ostatní tvorbou Dostojevského, *Deník spisovatele* stále zůstává stranou zájmu literárních vědců i čtenářů.

Monografie s názvem *Dostojevského Deník spisovatele v kontextech a konfrontacích* je zaměřena na Dostojevského pozdní dílo *Deník spisovatele*, jež je pro svou jedinečnost a neopakovatelnost dílem *par excellence*. Kniha vzniká v českém odborném prostředí a vyplňuje mezeru, která se objevila v dosavadních výzkumech Dostojevského tvorby častokrát jednostranně zaměřených na beletrii a opomíjejících *Deník spisovatele* jako celek. V něm však mají své pevné místo nejen žánry umělecké, ale i ty, které se nacházejí blíže k věcné literatuře. O tom, že témata související s osobností a Dostojevského tvorbou jsou v dnešní době pořád aktuální, svědčí také fakt, že v roce 2021 uplynulo 200 let od spisovatelova narození a 140 let od jeho náhlé smrti. Navíc v 21. století, kdy je kladen důraz na výpověď a autenticitu, se žánr deníku rozvíjí v žánrových typech, jejichž charakter byl nepochybně poznamenán i *Deníkem spisovatele* F. M. Dostojevského.

Obsah knihy tvoří zkoumání Dostojevského *Deníku spisovatele* ze čtyř aspektů – tematického, žánrového a z aspektů motivů a recepce. Kniha se skládá celkově ze sedmi kapitol. První dvě kapitoly představují úvod do problematiky, zdůvodňují přístup k Dostojevskému dílu *Deník spisovatele* (kapitola *Metodologie*) a reflektují použitou sekundární literaturu (kapitola *Stav poznání*).

5 Blíže viz ДОСТОЕВСКАЯ, А. Г.: *Воспоминания*. Москва: Правда, 1987, s. 121–122.

6 Citace pochází z dopisu F. M. Dostojevského adresovaného staršímu bratru Michailovi 16. srpna 1839. ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М.: *Полное собрание сочинений в тридцати томах. Том двадцать восьмой. Письма 1832–1859*. Ленинград: Наука, 1985, s. 63.

Na teoretickou stránku žánru deníku a na stránku poetologickou Dostojevského *Deníku* je zaměřena kapitola *Poetika Dostojevského Deníku spisovatele*. Odpovíme na otázku, jaké místo zaujímá deník v systematické autobiografických žánrů a jaké jsou základní rysy neboli atributy jeho žánrového typu – tzv. spisovatelského deníku; a zdali je žánr deníku propojen i s jinými literárními žánry. *Deník spisovatele* bude uveden do období 70. a počátku 80. let 19. století, na jehož pozadí vzniká, a rovněž do kontextu spisovatelova života a tvorby.

Kapitola *Deník spisovatele jako mozaika literárních žánrů* definuje žánrové specifikum *Deníku spisovatele* a tím rovněž Dostojevského přínos v oblasti autobiografických žánrů. V centru zájmu budou literární žánry, které Dostojevskij do *Deníku spisovatele* vložil, přičemž se zaměřením na umělecké žánry (střední epika s fantastickými rysy), tzv. pomezí žánry (esej, dopis, memoáry) a žánry věcné literatury (kritická stať).

O třech stěžejních tématech z *Deníku spisovatele*, jimiž jsou problematika vztahu Ruska a Západu, obraz Petěrburgu a obraz dětí a dětství pojednává kapitola *Reflexe společensko-politických a osobních témat na stránkách Deníku spisovatele*. Zvláštní pozornost je věnována esejistickým dílům *Zimní poznámky o letních dojmech* a *Petrohradské snění ve verších a próze*, které z hlediska zkoumaných témat považujeme za pretext *Deníku spisovatele*. O motivech bude pojednávat kapitola *Mozaika motivů v Deníku spisovatele*, jež sleduje genezi motivu tzv. nahodilé rodiny, motivů živlů a motivu snu v komparaci s ostatní tvorbou F. M. Dostojevského.

Závěrečná kapitola s názvem *Recepce Deníku spisovatele v českém a slovenském prostředí* dokresluje čtenářům pohled na zkoumané dílo zmapováním recepce v našich zemích prostřednictvím překladů, ohlasů a kritické literatury. Pohled na Dostojevského *Deník spisovatele* prostřednictvím zvolených aspektů (tematického, žánrového, z aspektů motivů a recepce) se jeví uceleným a vhodným dle zkoumání tohoto specifického a nesmírně podnětného díla.